
Soila Lemmetty

Lektio avaa väitöskirjan kaikelle kansalle

Väitöstilaisuus on jokaisen väitöskirjatutkijan horisontissa tavalla tai toisella siinä oleva piste. Etappi, jossa oma työ tulee julkisesti tarkastettavaksi, puolustettavaksi ja arvioitavaksi. Se on tilaisuus, jota pohditaan aika ajoin väitöstutkimuksen etenemisen eri vaiheissa, yhä vahvemmin ja kirkkaammin artikkeliväitöskirjan yhteenvedo-osiota kirjoitettaessa tai monografiaa viimeisteltäessä. Yhtä lailla väitöstilaisuuteen valmistuminen on väitöstutkimuksen mittainen prosessi. Parhaimmillaan väitöstilaisuus on kahden asiantuntijan välinen, kiinnostava, syvälinen ja monipuolinen keskustelu tutkimuksen kohteena olevista ilmiöistä, teorioista, metodologioista, tuloksista sekä niiden merkityksestä. Väitöstilaisuus on avoin kaikille, mutta usein osallistujat ovat väittelijän lähipiirin lisäksi aiheen parissa työskenteleviä tai siitä kiinnostuneita toimijoita ja tutkijoita. Väitöstilaisuus ei – kuten ei väitöskirjakaan – sellaisenaan välttämättä ole suurelle yleisölle kohdennettu. Sen sijaan väitöksen alkupuhe – lectio præcursoria – parhaimmillaan on.

Lektio on matalan kynnyksen tutustumismahdollisuus ja edistää tieteen saavutettavuutta

Väitöstilaisuudella on yliopistosta riippumatta selkeät etenemisvaiheet käytettävien puheenvuorojen ja ajankäytön osalta. Siitä huolimatta ne ovat aina yksilöllisiä – väittelijän, väitöskirjan ja vastaväittäjän näköisiä – tilaisuuksia. Väitöstilaisuus

aloitetaan väittelijän puheella, jota kutsutaan lectio præcursoriaksi. Nieminen (2010, 3) kuvaa tätä aloituspuhetta tekstilajina seuraavasti:

Lectio præcursoria lienee yksi tarkimmin säänneltyjä nykyisiä puheenlajeja. Säännön mukaan se sijoittuu väitöstilaisuuteen, nimenomaisesti sen alkuun. Se on yksi tieteen tekstilajeista, mikä velvoittaa sen argumentoimaan rationaalisesti asiaperustein eikä vetoamaan kuulijoidensa tunteisiin tai mielihaluihin. Se ottaa kantaa ja väittää, mutta esimerkiksi politiikan puheista se eroaa niin, että yleisön odotetaan kuuntelevan sitä hiljaa, puhumatta väliin, kyselemättä tai nousematta raikuihin aplodeihin. Lektioilla on myös tarkahko mitta, ja perinteisen (vaikka viime vuosina väljentyneen) säännön mukaan sen sisällöllekin on asetettu erityisiä vaatimuksia.

Lectio præcursoria, arkikielessä lektio, on usein se osa väitöstilaisuutta, jonka ansiosta kuka tahansa valistunut kuulija, ilman substanssitason asiantuntijuutta, pystyy ymmärtämään millaiseen (tieteelliseen, yhteiskunnalliseen ja käytännölliseen) keskusteluun väitöskirja kiinnittyy ja millä tavoin tutkimus on toteutettu. Usein lektiossa tuodaan esille myös väittelijän kokemuksia, empiirisessä tutkimuksessa kentällä tehtyjä elämänmakuisia havaintoja tai muita helposti lähestyttäviä esimerkkejä. Lektiopuheen tukena voidaan käyttää myös kuvia, kaavioita tai muita havainnollistavia materiaaleja. Näistä lähtökohdista käsin lektiot tarjoavat suurta yleisöä kiinnostavia ikkunoita tutkimusmaailmaan ja ovat parhaimmillaan innostusta ja oppimiskokemuksia herättäviä puheita. Ne voivat auttaa popularisoimaan tiedettä tekemällä siitä ymmärrettävää ja helpommin lähestyttävää selittämällä monimutkaisia käsitteitä yksinkertaisemmalla kielellä.

Väitöstilaisuudet ovat aina olleet avoimia tilaisuuksia, mutta koronapandemian myötä ne siirtyivät ensin kokonaan verkkoon, ja pahimman pandemia-ajan jälkeen useimpiin väitöksiin on voinut osallistua sekä paikan päällä että etänä. Hybridiosallistumismahdollisuus on tervetullut lisä tieteen avoimuudelle: kuka tahansa voi seurata kiinnostavaa väitöstä tarvitsematta matkustaa toiselle puolelle maata tai maapalloa. Jos kokonaisen, usein vähintään kaksi tuntia kestävä, akateemisen keskustelun seuraaminen ei ole osallistujalle tarkoituksenmukaista, hän voi verkon välityksellä piipahtaa tilaisuuden alussa kuulemassa lektion, saamassa siten perusymmärryksen työstä ja sen arvosta, ja sitten siirtyä muihin tehtäviin.

Puhutusta lektiosta julkaisuksi: millainen on hyvä lektioteksti?

Toinen väitöskirjojen saavutettavuutta ja tieteen avoimuutta edistävä tekijä ovat tieteellisten lehtien lektio-osastot. Näille osastoille tuoreet tohtorit voivat tarjota lektiopuhettaan tai siihen pohjautuvaa näkökulmatekstiään julkaistavaksi. Lektio-tekstien tyyli ja rakenne vaihtelee tieteellisen lehden mukaan: osa suomalaisista tiedelehdistä julkaisee puhuttuja lektioita sellaisenaan, osa edellyttää niiden muokkaamista enemmän näkökulmatekstiksi. Työelämän tutkimus -lehdessä on julkaistu työelämän ja työyhteiskunnan tutkimukseen kiinnittyvien väitösten lektioihin pohjautuvia tekstejä vuodesta 2007 alkaen. Lektio-tekstejä on Työelämän tutkimus -lehdessä numeron mukaan tyypillisesti yksi tai kaksi, ja niiden tyyli sekä rakenne on kehittynyt yhä vahvemmin tieteellisen näkökulmatekstin suuntaan.

Työelämän tutkimus -lehdessä julkaistava lektio ei siten ole identtinen puhutun lektion kanssa. Lehden linjauksen taustalla on näkemys siitä, että kirjoitettu ja julkaistu teksti on tekstilajina erilainen kuin puhe. Vaikka lektiotekstin tavoitteet ovat pitkälti samat kuin puhutussa lektiossa, pyritään kirjoitetussa lektiossa ennen kaikkea korostamaan tutkimuksen kiinnittymistä ajankohtaisiin työelämän ja -yhteiskunnan ilmiöihin sekä tieteelliseen arvoon. Lektio-tekstin ja puhutun lektion eroavaisuuksia on myös esimerkiksi se, että tekstissä ovat mukana lähdeviitteet, kun taas puheessa myös väittelijän ilmeet, eleet ja liikehdintä muodostavat osansa kuulijan kokemuksesta. Lektio-tekstissä esitellään väitöskirjan keskeisin tieteellinen ja käytännöllinen anti työelämän tutkimuksen näkökulmasta käsin, eikä siinä pääsääntöisesti julkaista kuvioita tai taulukoita. Työelämän tutkimus -lehdessä lektioiden enimmäispituus on noin 1 500 sanaa.

Hyvä lektioteksti on selkeä, informatiivinen ja kiinnostava yleisölle. Se voi vaihdella aiheittain ja tavoitteiltaan, mutta yleisesti hyvää lektiotekstiä kuvaavat seuraavat viisi tekijää:

1. Selkeys: Tekstin tulisi olla selkeää ja ymmärrettävää. Liian tekninen kieli tai epäonnistunut rajaus ovat ongelmallisia lyhyessä ja ytimekkäässä lektiotekstissä.
2. Relevanssi: Lektio-tekstin tulee puhutella kohderyhmää, jolloin oleellista on pohtia, minkä lehden lukijakunta on oikea kohderyhmä omalle lektiolle. On myös tärkeää varmistaa, että teksti vastaa lukijan odotuksia tai tarpeita ja

motivoi lukijaa lukemaan loppuun saakka. Lektioita ei vertaisarvioida, mutta on tärkeää, että niissä tuodaan esille myös tutkimuksen tieteelliset lähtökohdat ja perustelut.

3. Rakenne: Hyvä lektioteksti on eheä, looginen kokonaisuus ja noudattaa selkeää rakennetta. Yleensä se sisältää: johdannon, joka kiinnittää tutkimuksen tieteelliseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun; tulokset ja havainnot, jotka esittelevät väitöskirjan keskeisen annin suhteessa esitettyyn problematisointiin; loppupäätelmät tai yhteenvedon, joissa voi tuoda esille suosituksia ja ehdotuksia myös käytännön työelämää ajatellen. Selkeä ja looginen rakenne auttaa lukijaa ymmärtämään kokonaisuutta.
4. Kiinnostavuus: Kiinnostava ja motivoiva teksti on helppolukuista myös aihepiiriä tuntemattomalle lukijalle. Lekiotekstissä voi tuoda esille aiheita konkreettisia yksityiskohtia, retorisia kysymyksiä, havaintoja ja esimerkkejä tutkimuksen tuloksista, välttämällä kuitenkin liian yksityiskohtaisia listoja. Jotta tutkimuksen uutuusarvo ei jää epäselväksi, teksti ei saa jäädä liian yleiselle tasolle.
5. Ajankohtaisuus: Jokaisen tutkimusaiheen voi tavalla tai toisella kiinnittää nykyaikaan. On tärkeää, että lektioteksteissä hyödynnetään tuoretta tutkimustietoa ja ajankohtaisia keskusteluja.

Tässä Työelämän tutkimus -lehden numerossa lektioita on kaksi:

Tuula Kaitsaari tuo esille lektiotekstissään ”Työyhteisösovittelulla muutoskonfliktitilanteeseen” keskeisiä havaintojaan väitöskirjastaan, jossa hän tarkasteli työyhteisökonfliktien ratkaisemiseen käytettävää restoratiivista eli korjaavaa työyhteisösovittelua ja sen aikaan saamia muutoskokemuksia yliopistokontekstissa. Hän kiinnittää aiheen työpaikkakiusaamisesta käytävään ajankohtaiseen keskusteluun ja huolestuttaviin havaintoihin siitä, että Suomessa edelleen lähes 30 prosenttia työntekijöistä on havainnut henkistä väkivaltaa tai kiusaamista työpaikallaan. Kaitsaari korostaa konfliktien merkitystä klassisiin konfliktiteorioihin pohjaten toisaalta negatiivisina ilmiöinä, mutta nykytietoon perustuen myös tärkeinä työyhteisöille. Keskeistä Kaitsaaren pohdinnassa onkin kysymys siitä, ovatko konfliktit ratkaistuja vai jatkuvia. Hän perustelee tutkimuksensa esittelyn pohjalta, miksi restoratiivinen sovitteluprosessi näyttäytyy keinona konfliktien ratkaisuun, mutta ei ole kuitenkaan yksiselitteinen hopealuoti hyvinvoinnin näkökulmasta.

Emma Lambergin lektioteksti ”Koulutuksesta valmistuvien nuorten naisten neuvotteluja työyhteiskunnasta” tuo esille Lambergin väitöskirjan löydöksiä nuorten naisten työhön liittyvistä kokemuksista ja merkityksistä. Lamberg kiinnittää tarkastelunsa ajankohtaiseen ja aktiiviseen yhteiskunnalliseen keskusteluun nuorista työmarkkinoilla. Hän reflektoi kirjoituksessaan erityisesti kahdella toimialalla – media- ja hoitoalalla – vallitsevia puhetapoja, kuvauksia ja kokemuksia, sillä tutkimuksen osallistajat toimivat juuri näillä aloilla. Feministisestä ja kulttuurintutkimuksellisesta nuorisotutkimuksesta vaikutteita saaneen väitöskirjan tulokset kertovat nuorten naisten paineiden kytkeytyvän kilpailulliseen työelämään ja peräänkuuluttavat kestävien, hyvinvointia vaalivien työkäytäntöjen kehittämistä.

Työelämä tutkimuksesta väittelevä: tarjoa lektiotasi Työelämän tutkimus -lehteen

Oletko hiljattain väitellyt tai väitteletkö aiheesta, joka koskettaa suomalaista työelämää ja -yhteiskuntaa? Lektio puheeseen pohjautuvia tekstejä voi tarjota Työelämän tutkimuslehteen Journal.fi-järjestelmän kautta. Ennen tekstin tarjoamista lue ohjeet huolellisesti lehden sivulta: <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/about/submissions>. Muista, ettei lektioteksti ole aina täydellinen ensiyrityksellä. Työelämän tutkimus -lehden toimitus antaa palautetta, ohjaa ja auttaa puhutun lektion muokkaamisessa lektiotekstiksi. Kaikissa lektioihin liittyvissä kysymyksissä voit ottaa yhteyttä lehden toimittajaan: soila.lemmetty@uef.fi.

Kirjallisuus

Nieminen, T. (2010) Lajien synty: Tekstilaji kielitieteen semioottisessa metateoriassa. *Virittäjä* 114 (2). <https://journal.fi/virittaja/article/view/4333> (luettu 10.10.2023)